

УДК 368.021

JEL Classification: G 22

Тетяна ПИСЬМЕННА

## **УПРАВЛІННЯ ЗБАЛАНСОВАНІСТЮ СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ: ДИСКУРС В ТЕОРІЮ ТА ПОГЛЯД НА СУЧАСНУ ПРАКТИКУ**

*Розглянуто різні підходи до визначення страхового портфеля та з'ясовано суть даного поняття. Встановлено, що під страховим портфелем найчастіше розуміють кількість застрахованих об'єктів або діючих страхових договорів. Рідше страховий портфель тлумачать як обсяг прийнятих на страхування ризиків і вартісних зобов'язань страховика.*

*У складі страхового портфеля виділено страхові ризики як головний його елемент. З'ясовано суть страхових ризиків через конкретні об'єкти, щодо яких здійснюється страхова оцінка та визначається ступінь ймовірності завдання збитку. Також стосовно страхових ризиків приймаються управлінські рішення, призначені подолати невизначеність, у якій перебувають населення і суб'єкти підприємницької діяльності.*

*Визначено умови забезпечення збалансованості страхового портфеля. Узагальнено, що збалансований страховий портфель має оптимально поєднувати види страхування з різним ступенем ризику та неоднаковими доходами.*

*Проаналізовано загальний страховий портфель за показниками чистих страхових премій та чистих страхових виплат. Оцінено його як незбалансований через суттєве переважання автострахування над майновим страхуванням та іншими сегментами страхового ринку.*

*Охарактеризовано основні методи управління ризиком незбалансованості страхового портфеля у складі відбору ризиків на страхування, перестрахування та формування і розміщення страхових резервів. У процесі відбору тих ризиків, у страхуванні яких зацікавлена страхова компанія, встановлюється страховий тариф, визначається величина франшизи, окреслюються умови страхового договору. При застосуванні перестрахування страховик утримує тільки частину застрахованого ризику та передає іншу його частину другому страховику. В ході*

*формування і розміщення страхових резервів здійснюється резервування достатньої суми коштів для своєчасного та повного виконання страхових зобов'язань, а також розміщення страхових резервів з урахуванням структури страхового портфеля.*

*Зроблено висновок про те, що найбільшого розвитку в теоретичній та практичній площинах потребує питання, яке пов'язане зі застосуванням різних методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля.*

**Ключові слова:** *страховий портфель, страхові ризики, збалансованість страхового портфеля, чисті страхові премії, чисті страхові виплати, ризик незбалансованості страхового портфеля, методи управління ризиком незбалансованості страхового портфеля.*

*Татьяна ПИСЬМЕННАЯ*

## **УПРАВЛЕНИЕ СБАЛАНСИРОВАННОСТЬЮ СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ: ДИСКУРС В ТЕОРИЮ И ВЗГЛЯД НА СОВРЕМЕННУЮ ПРАКТИКУ**

*Рассмотрены разные подходы к определению страхового портфеля и выяснена сущность данного понятия. Установлено, что под страховым портфелем чаще всего понимают количество застрахованных объектов или действующих страховых договоров. Реже страховой портфель толкуют как объем принятых на страхование рисков и стоимостных обязательств страховщика.*

*В составе страхового портфеля выделены страховые риски как главный его элемент. Выяснена сущность страховых рисков через конкретные объекты, относительно которых осуществляется страховая оценка и определяется степень вероятности нанесения ущерба. Также относительно страховых рисков принимаются управленческие решения, предназначены преодолеть неопределенность, в которой находятся население и субъекты предпринимательской деятельности.*

*Определены условия обеспечения сбалансированности страхового портфеля. Обобщено, что сбалансированный страховой портфель должен оптимально совмещать виды страхования с разной степенью риска и неодинаковыми доходами.*

*Проанализирован общий страховой портфель по показателям чистых страховых премий и чистых страховых выплат. Оценено его как несбалансированный через существенное преобладание автострахования над имущественным страхованием и другими сегментами страхового рынка.*

*Охарактеризованы основные методы управления риском несбалансированности страхового портфеля в составе отбора рисков на страхование, перестрахования, а также формирования и размещения страховых резервов. В процессе отбора тех рисков, в страховании которых заинтересована страховая компания, устанавливается страховой тариф, определяется величина франшизы, очерчиваются условия страхового договора. При применении перестрахования страховщик удерживает только часть застрахованного риска и передает иную его часть другому страховщику. В ходе формирования и размещения страховых резервов осуществляется резервирование достаточной суммы средств для своевременного и полного выполнения страховых обязательств, а также размещение страховых резервов с учетом структуры страхового портфеля.*

*Сделан вывод о том, что наибольшего развития в теоретической и практической плоскостях требует вопрос, который связан с применением разных методов управления риском несбалансированности страхового портфеля.*

**Ключевые слова:** *страховой портфель, страховые риски, сбалансированность страхового портфеля, чистые страховые премии, чистые страховые выплаты, риск несбалансированности страхового портфеля, методы управления риском несбалансированности страхового портфеля.*

*Tetyana PYSMENNA*

## **MANAGEMENT OF BALANCE OF THE INSURANCE PORTFOLIO: DISCOURSE IN THE THEORY AND VIEW ON MODERN PRACTICE**

*Different approaches to determine the insurance portfolio are considered and the essence of this definition is clarified. Established, that in the insurance portfolio often understands the number of insured objects or existing insurance contracts. Rarely the insurance portfolio is understood as the amount of risks taken by insurance and cost obligations of the insurer.*

*In the part of the insurance portfolio the insurance risks as the main element is selected. The essence of insurance risks through specific objects on which made insurance score is clarified and the degree of probability of loss is measured. Also regarding insurance risks accepted management solutions designed to overcome the uncertainty, which are public and entrepreneurs.*

*The conditions of providing of balance of the insurance portfolio are determined. Overview, that a balanced insurance portfolio should optimally combine types of insurance with varying degrees of risk and uneven incomes.*

*The general insurance portfolio by the indexes of net insurance premiums and net insurance payments is analyzed. It was reviewed as unbalanced through a significant prevalence of auto insurance under property insurance and other segments of the insurance market.*

*Basic methods of risk management of imbalance insurance portfolio in the composition of selection of risks by insurance, reinsurance and formation and placement of insurance reserves are characterized. In the selection process of those risks interesting for insurance company the insurance rate is established, franchise value is determined, conditions of the insurance contract is clarified. When using reinsurance insurer retains only part of the insured risk and transmits another part to the second insurer. During the formation and placement of insurance reserves is performed reserving enough money for the timely and full implementation of insurance liabilities and also placement of insurance reserves taking into account the structure of the insurance portfolio.*

*It is concluded, that most development in theoretical and practical dimensions requires issue related with application of different methods of risk management of imbalance insurance portfolio.*

**Key words:** *insurance portfolio, insurance risks, balance of insurance portfolio, net insurance premiums, net insurance payments, risk of imbalances of insurance portfolio, methods of risk management of imbalance of insurance portfolio.*

**Постановка проблеми, її зв'язок з важливими практичними завданнями.** У поточній та перспективній діяльності страхової компанії визначальним чинником є її страховий портфель. Це обґрунтовується тим, що від кількісних та якісних характеристик страхового портфеля залежать обсяги страхових премій і страхових виплат, які формують основні вхідні та вихідні грошові потоки страховика, величина і склад його страхових резервів, інвестиційні можливості страхової організації, розмір її витрат на ведення справи, фінансові результати та ринкова вартість страхової компанії. З огляду на зазначене вище стає очевидним, наскільки важливо для страхової компанії забезпечити збалансованість її страхового портфеля та підтримувати дану характеристику впродовж тривалого часу. Тому на сьогодні важливим практичним завданням, яке стоїть перед кожною страховою компанією, є раціональний вибір й ефективне застосування методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, визначення неvirішених раніше частин проблеми.** Теоретичні та прикладні проблеми формування страхового портфеля й управління ним цікавлять багатьох вітчизняних учених. Зокрема, в своїх наукових працях їх вирішенням займалися Баранов А.Л., Водолазська О.А., Гаманкова О.О., Журавка О.С., Кнейслер О.В., Пікус Р.В., Самойловський А.Л., Супрун А.А., Супрун Н.В., Ткаченко Н.В. та інші. У цьому напрямку вони обґрунтовували теоретичні основи формування страхового портфеля, досліджували таку характеристику страхового портфеля як його збалансованість, визначали місце управління страховим портфелем у системі управління страховою компанією загалом, виявляли науковий інтерес до методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля тощо. Попри вже зроблені напрацювання в цьому напрямку, нами встановлено, що не завадило б дослідити теоретичні та прикладні проблеми формування страхового портфеля і управління ним водночас,

тобто здійснити дискурс у теорію та поглянути на сучасну практику управління збалансованістю страхового портфеля.

**Мета і завдання дослідження.** Перед науковим дослідженням поставлено мету, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних основ та аналізі практики управління збалансованістю страхового портфеля. Для її досягнення необхідно вирішити такі основні завдання: з'ясувати суть поняття страхового портфеля, розглянувши різні підходи до його визначення; серед елементів страхового портфеля виділити страхові ризики як головний з них; визначити умови, які забезпечують збалансованість страхового портфеля; проаналізувати загальний страховий портфель, а також дати оцінку його збалансованості; охарактеризувати методи, за допомогою яких здійснюють управління ризиком незбалансованості страхового портфеля.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Серед страхових понять “страховий портфель” вважається в міру дослідженим. Мається на увазі, що до суті даного поняття виявляють інтерес багато вітчизняних науковців, які застосовують різні підходи до визначення страхового портфеля. Зокрема, під страховим портфелем вони розуміють кількість застрахованих об’єктів або діючих договорів страхування в конкретній страховій компанії чи на певній території. Відповідно до іншого визначення, страховий портфель – це обсяг прийнятих на страхування ризиків і вартісних зобов’язань страховика за сформованою сукупністю договорів [1, 201]. Порівнюючи наведені дефініції, можемо відзначити, що за сутнісним наповненням перша з них є вужчою, а друга – ширшою. Перша дефініція обмежується тільки кількістю застрахованих об’єктів або діючих страхових договорів, а друга дефініція складається з двох частин – обсягу прийнятих на страхування ризиків і вартісних зобов’язань страховика.

При дослідженні поняття страхового портфеля дехто з вітчизняних учених доволі критично оцінює сформульовані в науковій літературі дефініції, кажучи, що ними неповно розкривається суть даного поняття. Тому вони доповнюють понятійний апарат таким уточненим визначенням: страховий портфель – це сукупність ризиків, які за результатами аналізу й оцінки в процесі реалізації андеррайтингової політики були прийняті на страхування, трансформовані в

фактичну кількість застрахованих об'єктів або укладених страхових договорів, свідчать про видове наповнення страхового портфеля і характеризують його з кількісної та якісної сторін. Звідси слідує, що страховий портфель характеризується такими елементами: сукупністю ризиків, прийнятих на страхування; кількістю застрахованих об'єктів; числом страхових договорів; обсягом страхових внесків; розміром загальної страхової суми; величиною зобов'язань страховика перед страхувальниками [2, 150].

Зважаючи на те, що в складі страхового портфеля страхові ризики займають головне місце, варто приділити додаткову увагу розкриттю їхньої суті. До дослідження цієї дефініції вдавалися багато вітчизняних учених, застосовуючи при цьому різні підходи та не доходячи в кінцевому результаті до єдиного визначення страхових ризиків. Дехто з них навіть доволі критично оцінює напрацювання інших, кажучи, що при формулюванні поняття страхових ризиків розкриваються тільки окремі їхні ознаки, тобто дана дефініція не досліджується з усіх сторін, зважаючи на свою складність і неоднозначність.

Серед чисельних визначень страхового ризику зупинимо увагу на одному з них: страховий ризик – це конкретний об'єкт страхування, що характеризується страховою оцінкою та ступенем ймовірності завдання збитку, стосовно якого менеджментом приймаються рішення, що призначені подолати невизначеність в умовах неминучого вибору. Вносячи пояснення у дане визначення, його автор А.Л. Баранов наголошує на таких положеннях: по-перше, будь-який об'єкт може стати страховим ризиком тільки за умови здійснення щодо нього страхової оцінки та визначення ступеня ймовірності завдання збитку; по-друге, по відношенню до страхового ризику приймається рішення щодо того, страхувати його чи не страхувати; по-третє, управлінські рішення, які приймаються стосовно страхового ризику, призначені певною мірою подолати невизначеність, у якій перебувають населення і суб'єкти підприємницької діяльності [3, 120].

Для характеристики будь-якого страхового портфеля використовують показник ризику, що свідчить про ймовірність настання страхових подій, за яких страховик може понести збитки, спричинені формуванням певної величини та

структури страхового портфеля, а також визначеним переліком страхових послуг, що надаються страховиком на страховому ринку. Кожна страхова компанія має на меті зменшити даний показник, формуючи збалансований страховий портфель, який складається з великої кількості страхових ризиків, що за своєю величиною, її вартісним вираженням і схильністю до небезпек були би рівнозначними [1, 202].

У науковому колі обґрунтовано думку, відповідно до якої збалансованість страхового портфеля розглядається як принцип його формування, що забезпечує фінансову стійкість страхової компанії. При цьому відкидається наукова позиція, згідно з якою збалансованість страхового портфеля є його характеристикою. Формування страхового портфеля за принципом збалансованості може здійснюватися шляхом регулювання співвідношення між окремими видами страхування, обов'язковою і добровільною його формами, індивідуальними та груповими страховими договорами, частками діючих і новоукладених страхових договорів, договорами з мінімальними та максимальними страховими сумами тощо [4, 115].

Серед висловлених у науковому колі думок стосовно формування збалансованого страхового портфеля вартує уваги думка, згідно з якою даний процес, якщо подивитися ззовні, складається зі суто технічних, організаційних дій. Поряд з цим зазначається, що з формальної сторони процес формування збалансованого страхового портфеля не зачіпає функціонування фінансових відносин страховика. При формуванні збалансованого страхового портфеля необхідно забезпечити його диверсифікованість, стабільність розвитку різних видів страхування, а також відповідність страхових платежів і страхових виплат, укладених та припинених страхових договорів, сформованих страхових резервів і взятих страхових зобов'язань, страхових договорів, за якими проводяться виплати, та беззбиткових страхових договорів [5, 19].

У навчальній літературі при вирішенні проблеми формування збалансованого страхового портфеля наголошується на тому, що такий страховий портфель досягається шляхом поєднання в ньому безпечних і небезпечних видів страхування, які характеризуються частотою настання страхових подій та величиною збитків за

їхніми наслідками. Так, більш небезпечні ризики можуть призвести до великих збитків, але при цьому забезпечують значні за обсягами страхові премії, а реалізація менш небезпечних ризиків спричиняє невеликі збитки, але водночас гарантує тільки незначні обсяги страхових премій. Отже, збалансований страховий портфель має оптимально поєднувати види страхування з різним ступенем ризику та неоднаковими доходами [6, 213–214].

Доречно відмітити, що необхідно розрізняти страховий портфель окремої страхової компанії та загальний страховий портфель, який складається зі страхових портфельів усіх страхових компаній на страховому ринку України. Тому важливо, досліджуючи питання теорії та практики формування і управління страховим портфелем на рівні страхової компанії, не оминати увагою проблеми, які пов'язані зі забезпеченням збалансованості страхових портфельів усіх страхових компаній в цілому.

За спостереженням дослідників даної проблематики, загальний страховий портфель складається переважно з видів страхування з високим рівнем ризику, які гарантують великі доходи, але не можуть забезпечити фінансової стійкості страхових компаній. Мова йде про агресивний страховий портфель, у структурі якого переважають договори з видів страхування з великими ризиками, тобто страховими сумами, та одночасно з високим рівнем збитковості (космічне, морське та екологічне страхування, страхування вантажів, транспортних засобів). В агресивному страховому портфелі на такі види страхування припадає більше 40% від загального обсягу договорів страхування [1, 202].

При переході до аналізу загального страхового портфеля звернемося до визначення страхового портфеля окремої страхової компанії, яке використовується в страховій практиці. Так, під страховим портфелем розуміють структуру надаваних страховою компанією послуг, закріплених страховими полісами, термін дії яких на звітну дату, тобто дату складання балансу, ще не минув. Розуміючи дане визначення, спроектуємо його на страхові портфелі всіх страхових компаній на страховому ринку та проаналізуємо обсяг і питому вагу чистих страхових премій та

чистих страхових виплат за видами страхування, які пропонувалися страховими компаніями в 2010–2014 рр.

На вітчизняному страховому ринку споживачі страхових продуктів можуть вибирати серед численних видів страхування. Як видно з даних у табл. 1, одні страхові продукти користуються підвищеним попитом серед споживачів, а інші – не викликають посиленого інтересу в них. Так, у 2010–2014 рр. найбільш поширеними видами страхування були КАСКО, ОСЦПВ, “Зелена картка”, віднесені до автострахування, чисті страхові премії за яким становили в середньому 5539,5 млн. грн. (або 31,0%). Другим за поширеністю серед споживачів у 2010–2013 рр. було страхування майна в середньому з 2251,8 млн. грн. чистих страхових премій або 12,2%, а в 2014 р. – страхування життя з 2159,7 млн. грн. чистих страхових премій або 11,6%. Також в окремі роки п’ятирічного періоду попитом серед споживачів користувалися такі види страхування: страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування фінансових ризиків, медичне страхування (безперервне страхування здоров’я). За нашими розрахунками, ці види страхування забезпечували в середньому до 2 млрд. грн. чистих страхових премій, які займали до 10% у загальному їхньому обсязі.

*Таблиця 1*

**Обсяг і питома вага чистих страхових премій за видами страхування  
у 2010–2014 рр.**

| Види<br>страхування                                                 | 2010         |      | 2011         |      | 2012         |      | 2013         |      | 2014         |      |
|---------------------------------------------------------------------|--------------|------|--------------|------|--------------|------|--------------|------|--------------|------|
|                                                                     | Млн.<br>грн. | %    | Млн.<br>грн. | %    | Млн.<br>грн. | %    | Млн.<br>грн. | %    | Млн.<br>грн. | %    |
| 1                                                                   | 2            | 3    | 4            | 5    | 6            | 7    | 8            | 9    | 10           | 11   |
| Автострахування<br>(КАСКО,<br>ОСЦПВ, “Зелена<br>картка”)            | 5059,0       | 38,0 | 5658,1       | 32,0 | 5050,7       | 25,0 | 5982,2       | 27,8 | 5947,5       | 32,0 |
| Страхування<br>майна                                                | 1680,8       | 12,0 | 2229,9       | 12,0 | 2606,6       | 13,0 | 2489,7       | 11,6 | 2045,1       | 11,0 |
| Страхування від<br>вогневих ризиків<br>та ризиків<br>стихійних явищ | 1156,3       | 9,0  | 1827,6       | 10,0 | 2098,4       | 9,0  | 1649,3       | 7,7  | 1250,4       | 6,7  |
| Страхування<br>фінансових<br>ризиків                                | 755,7        | 6,0  | 2008,3       | 11,0 | 1830,1       | 10,0 | 2401,3       | 11,1 | 2019,1       | 10,9 |

| 1                                                      | 2              | 3          | 4              | 5          | 6              | 7          | 8              | 9          | 10             | 11         |
|--------------------------------------------------------|----------------|------------|----------------|------------|----------------|------------|----------------|------------|----------------|------------|
| Страховання життя                                      | 906,0          | 7,0        | 1346,3         | 7,0        | 1809,5         | 9,0        | 2476,5         | 11,5       | 2159,7         | 11,6       |
| Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) | 809,4          | 6,0        | 1087,7         | 6,0        | 1280,1         | 6,0        | 1395,7         | 6,5        | 1507,1         | 8,1        |
| Страховання вантажів та багажу                         | 801,7          | 6,0        | 924,6          | 5,0        | 948,7          | 5,0        | 965,7          | 4,5        | 860,4          | 4,6        |
| Страховання відповідальності перед третіми особами     | 505,9          | 4,0        | 680,7          | 4,0        | 940,3          | 5,0        | 1033,9         | 4,8        | 671,7          | 3,6        |
| Страховання кредитів                                   | 256,4          | 2,0        | 334,6          | 2,0        | 498,0          | 2,0        | 684,0          | 3,2        | 388,2          | 2,1        |
| Страховання від нещасних випадків                      | 348,9          | 3,0        | 561,6          | 3,0        | 756,4          | 4,0        | 990,9          | 4,6        | 638,0          | 3,4        |
| Авіаційне страхування                                  | 222,9          | 2,0        | 200,5          | 1,0        | 255,3          | 1,0        | 223,6          | 1,0        | 265,8          | 1,4        |
| Страховання медичних витрат                            | 213,9          | 2,0        | 288,1          | 2,0        | 317,9          | 2,0        | 323,4          | 1,5        | 321,7          | 1,7        |
| Страховання від нещасних випадків на транспорті        | 133,6          | 1,0        | 139,9          | 1,0        | 148,7          | 1,0        | 154,3          | 0,7        | 109,2          | 0,6        |
| Інші види страхування                                  | 477,2          | 4,0        | 682,2          | 4,0        | 1736,9         | 9,0        | 780,9          | 3,6        | 408,9          | 2,2        |
| <b>Всього</b>                                          | <b>13327,7</b> | <b>100</b> | <b>17970,0</b> | <b>100</b> | <b>20277,5</b> | <b>100</b> | <b>21551,4</b> | <b>100</b> | <b>18592,8</b> | <b>100</b> |

Примітка. Складено автором на основі [7–11].

Інший показник, який безпосередньо пов'язаний з чистими страховими преміями та від якого залежить збалансованість страхового портфеля, – це чисті страхові виплати. Обсяг і питома вага цього показника, відображені в табл. 2 за період 2010–2014 рр., свідчать про те, за якими видами страхування споживачі страхових продуктів найбільше потребували страхового захисту. Так, упродовж 2010–2014 рр. за автострахуванням, зокрема КАСКО, ОСЦПВ, “Зеленою картою”, було здійснено найбільші чисті страхові виплати (в середньому 2533,2 млн. грн. або 51,0%). У 2010–2011 рр. затребуваним видом страхування було страхування фінансових ризиків, чисті страхові виплати за яким становили в середньому 1380,1 млн. грн. або 25,0%, а в 2012–2014 рр. – медичне страхування (безперервне

страхування здоров'я) в середньому з 1006,5 млн. грн. або 20,9% чистих страхових виплат. Поряд з названими вище видами страхування необхідно виділити ще й страхування майна, за яким у 2012 р. чисті страхові виплати дорівнювали 399,8 млн. грн. або 8,0%.

Таблиця 2

**Обсяг і питома вага чистих страхових виплат за видами страхування  
у 2010–2014 рр.**

| Види страхування                                           | 2010          |            | 2011          |            | 2012          |            | 2013          |            | 2014          |            |
|------------------------------------------------------------|---------------|------------|---------------|------------|---------------|------------|---------------|------------|---------------|------------|
|                                                            | Млн. грн.     | %          | Млн. грн.     | %          | Млн. грн.     | %          | Млн. грн.     | %          | Млн. грн.     | %          |
| Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, “Зелена картка”)            | 2538,2        | 43,0       | 2345,5        | 50,0       | 2478,5        | 50,0       | 2559,6        | 56,1       | 2744,1        | 56,1       |
| Страхування фінансових ризиків                             | 1959,1        | 33,0       | 801,1         | 17,0       | 438,0         | 9,0        | 89,3          | 2,0        | 41,6          | 0,9        |
| Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)     | 632,9         | 11,0       | 752,4         | 16,0       | 900,8         | 18,0       | 1010,1        | 22,1       | 1108,5        | 22,7       |
| Страхування кредитів                                       | 151,1         | 3,0        | 46,9          | 1,0        | 163,9         | 3,0        | 98,8          | 2,2        | 60,0          | 1,2        |
| Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ | 177,0         | 3,0        | 159,2         | 3,0        | 143,0         | 3,0        | 69,1          | 1,5        | 161,7         | 3,3        |
| Страхування майна                                          | 133,8         | 2,0        | 193,8         | 4,0        | 399,8         | 8,0        | 137,6         | 3,0        | 172,5         | 3,5        |
| Страхування медичних витрат                                | 83,8          | 1,0        | 102,7         | 2,0        | 120,5         | 2,0        | 101,3         | 2,2        | 111,1         | 2,3        |
| Страхування життя                                          | 52,6          | 1,0        | 70,6          | 2,0        | 82,1          | 1,0        | 149,2         | 3,3        | 239,2         | 4,9        |
| Інші види страхування                                      | 157,1         | 3,0        | 227,1         | 5,0        | 243,5         | 5,0        | 351,6         | 7,7        | 254,3         | 5,2        |
| <b>Всього</b>                                              | <b>5885,7</b> | <b>100</b> | <b>4699,2</b> | <b>100</b> | <b>4970,0</b> | <b>100</b> | <b>4566,6</b> | <b>100</b> | <b>4893,0</b> | <b>100</b> |

Примітка. Складено автором на основі [7–11].

Даючи оцінку страховому портфелю за критерієм збалансованості, доречно навести висновок, зроблений в колі дослідників цієї проблеми: “В Україні таке суттєве переважання автострахування над майновим страхуванням та іншими сегментами ринку свідчить про незбалансованість страхового портфеля” [1, 203].

Досліджуючи процес управління страховим портфелем, доцільно розпочати з визначення його місця в системі управління страховою компанією загалом. Якраз доречним буде положення, взятє з навчального джерела, згідно з яким управління страховим портфелем знаходиться на перетині двох вагомих складових частин загального управління страховою компанією. Так, управління страховим портфелем належить до сфери фінансового управління страхової компанії та, в той же час, відноситься до сфери управління маркетингом [6, 213].

Розвиваючи позицію, відповідно до якої управління страховим портфелем відноситься до сфери управління маркетингом, важливо обґрунтувати роль в управлінському процесі маркетингового підрозділу страхової компанії. Даний підрозділ надає інформацію про потреби страхового ринку в тих чи інших послугах, а також оцінює можливості страхової компанії щодо діяльності у вибраному сегменті ринку страхування. Зокрема, маркетинговий підрозділ прогнозує надходження страхових премій за напрямками діяльності страхової компанії та формує прогнозний страховий портфель, роблячи при цьому висновок про його збалансованість або незбалансованість [6, 215–216].

Важливо наголосити на тому, що формування збалансованого страхового портфеля є одним з чинників забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. Нагадаємо, що в широкому значенні під фінансовою стійкістю розуміється здатність страхової компанії виконувати взяті на себе як страхові, так й інші зобов'язання. Натомість, вузьке значення фінансової стійкості розкривається у здатності страхової компанії виконувати лише страхові зобов'язання, що збігається зі змістом її статутної діяльності.

Зважаючи на те, що збалансованість страхового портфеля має велике значення для забезпечення фінансової стійкості страхової компанії, важливо головну увагу приділити управлінню цією характеристикою. Мається на увазі, що під процес управління повинен підпадати ризик незбалансованості страхового портфеля, внаслідок реалізації якого настають страхові події, за яких страхова компанія несе збитки. На практиці в процесі управління ризиком незбалансованості страхового

портфеля можуть застосовуватися такі методи: відбір ризиків на страхування, перестрахування, формування і розміщення страхових резервів (рис. 1).



**Рис. 1. Методи управління ризиком незбалансованості страхового портфеля**

Примітка. Побудовано автором на основі [1, 203; 12, 15; 6, 231–232].

На зменшення ризику незбалансованості страхового портфеля спрямована андеррайтерська діяльність страхової компанії, за результатами якої приймаються рішення про взяття певних ризиків на страхування і відмову від інших ризиків. При умові взяття ризиків на страхування вирішуються питання стосовно встановлення певного страхового тарифу, визначення величини франшизи, окреслення особливостей умов страхування тощо. Тобто, в процесі даного виду діяльності кваліфікований спеціаліст здійснює відбір тих ризиків, у страхуванні яких зацікавлена страхова компанія [1, 203].

Зважаючи на те, що завдяки правильному відбору ризиків на страхування можна забезпечити збалансованість страхового портфеля, варто вкотре наголосити на його важливості. Це можна зробити через розкриття суті андеррайтингу, за результатами якого ризики або приймаються на страхування, або відхиляються від

нього. Так, у навчальній літературі пропонується таке визначення: андеррайтинг – це комплекс заходів, що спрямований на визначення ступеня відхилення ризику від середньостатистичного значення з метою забезпечення можливості надання страхової послуги за умовами договору, які задовольняють страховика та страхувальника, а також захисту страхового портфеля від ризику незбалансованості. Відповідно до іншого визначення суть андеррайтингу зводиться до зіставлення сукупності пропонованих ризиків, величини можливого збитку за ними з прогнозованим фінансовим станом страхової компанії та встановлення на підставі цього умов договору страхування, які передбачають ризики, що приймаються на страхування, розмір страхового тарифу, обсяг франшизи тощо [13, 25].

Додатково зазначимо, що в страховій практиці залежно від характеристик страхових ризиків можуть реалізовуватися внутрішній та зовнішній види андеррайтингу. Так, служби андеррайтингу страхової компанії залучаються до аналізу й оцінки страхових ризиків тоді, коли останні є частими, а також невеликими та одиничними. Натомість, до незалежних експертів звертаються в тому разі, коли необхідно дати оцінку страхових ризиків, які є складними і такими, що нечасто виникають [14, 101].

Як правильно зазначає А.Л. Баранов, у процесі формування страхового портфеля особливу увагу необхідно приділити класифікації ризиків. Розподіл ризиків на групи за різними ознаками дасть змогу відібрати потрібні ризики та забезпечити формування збалансованого страхового портфеля. Обґрунтовуючи дане твердження, А.Л. Баранов наводить приклад поділу ризиків на індивідуальні та універсальні за обсягом відповідальності страховика. За його словами, поділ ризиків на індивідуальні та універсальні має важливе значення в процесі відбору їх на страхування. Так, якщо страховий портфель складатиметься тільки з індивідуальних ризиків, то в такому разі не буде вирівнюватися величина ризику за даним портфелем. Натомість, страховий портфель, що складатиметься тільки з універсальних ризиків, буде однорідним, що гарантуватиме вирівнювання ризику за ним. Проте на практиці такий страховий портфель сформувати важко, оскільки доводиться приймати на страхування, крім універсальних, індивідуальні ризики.

Тому важливо відібрати різні ризики у такій пропорції, яка би забезпечувала потрібне співвідношення прибутковості страхового портфеля і величини його ризику [3, 124].

Одночасно зі здійсненням відбору ризиків на страхування можуть прийматися рішення про проведення перестрахування. Зокрема, такі рішення стосуються можливостей та умов передання ризиків страховиком у перестрахування, а також прийняття їх другим страховиком. За словами дослідників цієї проблеми, синхронне передання ризиків і прийняття їх у перестрахування має забезпечити збалансованість страхового портфеля та буде гарантувати фінансову стійкість страхової компанії [14, 98–99].

Як було зазначено вище, з метою збалансування страхового портфеля за страховими сумами застосовують такий метод як перестрахування. Загальновідомо, що при перестрахуванні страховик, за результатами оцінки своїх фінансових можливостей, залишає на своєму утриманні тільки частину застрахованого ризику, а іншу його частину передає другому страховику. Завдяки перестрахуванню вирівнюються страхові суми, на які застраховані різноманітні об'єкти, забезпечується збалансованість страхового портфеля і підвищується фінансова стійкість страхової компанії.

Продовжуючи обґрунтовувати значення перестрахування, наведемо висловлену з цього приводу думку в колі вітчизняних учених, згідно з якою перестрахування нівелює загрози фінансової стійкості страховика, пов'язані з прийняттям на страхування об'єктів зі значною вартістю, виникненням ризику незбалансованості страхового портфеля, коливаннями поточних результатів страхової діяльності [5, 20].

Виняткова важливість перестрахування як методу збалансування страхового портфеля вимагає глибшого дослідження його суті. Для цього звернемося до дефініції, запропонованої О.В. Кнейслер: “перестрахування – це сукупність перерозподільчих відносин, що виникають між учасниками формування, розподілу і використання цільових фондів грошових коштів, призначених для забезпечення перестрахувального захисту” [15, 112]. При формулюванні цього поняття автор

одночасно застосувала теоретичний та прагматичний підходи, які не суперечать, а доповнюють один одного, і, таким чином, дають змогу повністю розкрити економічну суть перестрахування.

Ще один метод формування і розміщення страхових резервів займає важливе місце в системі методів управління ризиком незбалансованості страхового портфеля. На підтвердження цьому, А.Л. Самойловський визначає призначення страхових резервів, у ході формування яких важливо здійснити точну грошову оцінку страхових зобов'язань і зарезервувати достатню суму коштів для своєчасного та повного виконання цих зобов'язань за будь-яких обставин [12, 15].

Стосовно розміщення страхових резервів у процесі інвестиційної діяльності страхової компанії, то при цьому першорядне значення має структура її страхового портфеля, а другорядне – кон'юнктура ринку інвестицій. Зважаючи на те, що час від часу здійснюються виплати за страховими претензіями, виникає потреба в збалансуванні інвестиційного портфеля страховика, використовуючи при цьому грошові кошти та їхні еквіваленти. На співвідношення між інвестиційним портфелем страховика і грошовими коштами та їхніми еквівалентами впливають обсяг і структура страхового портфеля. Це пояснюється тим, що при прийнятті рішення про утримання на балансі страхової компанії певної суми грошових коштів та їхніх еквівалентів мають враховуватися терміни дії страхових договорів і види страхування [6, 231–232].

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** За результатами обґрунтування теоретичних основ та аналізу практики управління збалансованістю страхового портфеля можемо зробити такі основні висновки:

1. У своїх працях вітчизняні науковці найчастіше пропонують визначати поняття страхового портфеля як фактичну кількість застрахованих об'єктів або діючих страхових договорів на певній території. Водночас, вони застосовують різні підходи до визначення цього поняття, чим вказують на його складність і багатозначність. Правильною дефініцією вважається така, яка розкриває суть страхового портфеля через страхові ризики, місце яких серед його елементів є головним. Важливою характеристикою страхового портфеля виступає його

збалансованість, за умов якої даний портфель складається з великої кількості страхових ризиків, що за своїм розміром, його вартісним виявом і схильністю до реалізації є рівнозначними.

2. Результати аналізу загального страхового портфеля свідчать про те, що в даному портфелі переважають види страхування, які характеризуються високим рівнем ризику, гарантують великі доходи, але не можуть забезпечити фінансової стійкості страхових компаній. Оцінюючи загальний страховий портфель на наявність у нього ознак збалансованого, можемо зауважити, що страховий портфель, в якому автострахування суттєво переважає над майновим страхуванням та іншими видами страхування, вважається незбалансованим.

3. У вітчизняній практиці проблема управління ризиком незбалансованості страхового портфеля актуалізувалася у 2009–2010 рр. через наслідки фінансової кризи та залишилася важливою по нині. В сучасних умовах страхові компанії ставлять за мету оптимізувати свої страхові портфелі, що означає знизити рівень ризику та підвищити фінансову стійкість. З цією метою вони реалізують процес управління через систему методів, які спрямовані на зменшення ризику незбалансованості страхового портфеля, – відбору ризиків на страхування, перестрахування, формування і розміщення страхових резервів.

Проведене наукове дослідження, у результаті якого обґрунтовано теоретичні основи та проаналізовано практику управління збалансованістю страхового портфеля, може бути розвинуте за кількома напрямками. Зокрема, останні стосуються виділення окремих елементів у складі страхового портфеля та обґрунтування їхнього місця в ньому, здійснення аналізу страхових портфелів різних страхових компаній за показниками страхових премій і страхових виплат тощо. Проте найбільшого розвитку в теоретичній та практичній площинах потребує питання, яке пов'язане з управлінням ризиком незбалансованості страхового портфеля за допомогою різних методів. При здійсненні дослідження даної проблематики за різними напрямками буде забезпечено розвиненість теорії та практики управління збалансованістю страхового портфеля.

### *Література*

1. Журавка О.С. Теоретичні основи формування страхового портфеля / О.С. Журавка // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 5. – С. 201–204.
2. Ткаченко Н.В. Дискусійні питання теорії страхового портфеля / Н.В. Ткаченко, О.А. Водолазська // Фінансовий простір. – 2015. – № 3 (19). – С. 146–154.
3. Баранов А.Л. Ідентифікація страхових ризиків та її значення для управління страховим портфелем / А.Л. Баранов // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 115–124.
4. Водолазська О.А. До питання збалансованості страхового портфеля / О.А. Водолазська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 13. – С. 114–118.
5. Гаманкова О. Фінансова стійкість та платоспроможність страхової організації / О. Гаманкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – Вип. 94–95. – С. 18–23.
6. Супрун А.А. Страховий менеджмент: навч. посіб. / А.А. Супрун, Н.В. Супрун. – Львів: Магнолія 2006, 2015. – 301 с.
7. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00365.pdf>.
8. Підсумки діяльності страхових компаній за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk\\_4kv\\_2011.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_4kv_2011.pdf).
9. Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK\\_IV\\_kv\\_%202012.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202012.pdf).
10. Підсумки діяльності страхових компаній за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk\\_%202013.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf).
11. Підсумки діяльності страхових компаній за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00552.pdf>.
12. Самойловський А.Л. Паритетність страхових операцій: страхові резерви як засіб збалансування інтересів страховика і страхувальника / А.Л. Самойловський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3 (70). – С. 14–21.

13. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посіб. / Р.В. Пікус. – К.: Знання, 2010. – 598 с.

14. Водолазська О. Систематизація видів андеррайтингу в страхуванні / О. Водолазська // Світ фінансів. – 2015. – № 2. – С. 94–104.

15. Кнейслер О.В. Теоретико-прагматичні підходи до визначення сутності перестраховування / О.В. Кнейслер // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 3 (118). – С. 109–113.

### *References*

1. Zhuravka O.S. Theoretical Bases of Formation of the Insurance Portfolio / O.S. Zhuravka // Business-Inform. – 2012. – № 5. – P. 201–204.

2. Tkachenko N.V. Discussion Questions of Theory of Insurance Portfolio / N.V. Tkachenko, O.A. Vodolazska // Financial Space. – 2015. – № 3 (19). – P. 146–154.

3. Baranov A.L. Identification of Insurance Risks and its Importance for the Management of Insurance Portfolio / A.L. Baranov // Finance of Ukraine. – 2011. – № 8. – P. 115–124.

4. Vodolazska O.A. On the Question of Balance of Insurance Portfolio / O.A. Vodolazska // Scientific Bulletin of Kherson State University. – 2015. – Vol. 13. – P. 114–118.

5. Hamankova O. Financial Stability and Solvency of the Insurance Company / O. Hamankova // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. – 2007. – Vol. 94–95. – P. 18–23.

6. Suprun A.A. Insurance Management: Textbook / A.A. Suprun, N.V. Suprun. – Lviv: Magnolia 2006, 2015. – 301 p.

7. The results of Activity of Insurance Companies in 2010 [Electronic resource]. – Access from: <http://forinsurer.com/files/file00365.pdf>.

8. The results of Activity of Insurance Companies in 2011 [Electronic resource]. – Access from: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk\\_4kv\\_2011.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_4kv_2011.pdf).

9. The results of Activity of Insurance Companies in 2012 [Electronic resource]. – Access from: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK\\_IV\\_kv\\_%202012.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202012.pdf).

10. The results of Activity of Insurance Companies in 2013 [Electronic resource]. – Access from: [http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk\\_%202013.pdf](http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf).
11. The results of Activity of Insurance Companies in 2014 [Electronic resource]. – Access from: <http://forinsurer.com/files/file00552.pdf>.
12. Samoylovskyy A.L. Parity of Insurance Operations: Insurance Reserves as a Mean of Balancing the Interests of the Insurer and the Insured / A.L. Samoylovskyy // Formation of Market Relations in Ukraine. – 2007. – № 3 (70). – P. 14–21.
13. Picos R.V. Financial Risk Management: Textbook / R.V. Picos. – K.: Znannya, 2010. – 598 p.
14. Vodolazska O. Systematization of Types of Underwriting in Insurance / O. Vodolazska // World of Finance. – 2015. – № 2. – P. 94–104.
15. Kneysler O.V. Theoretical and Pragmatic Approaches to Defining the Essence of Reinsurance / O.V. Kneysler // Formation of Market Relations in Ukraine. – 2011. – № 3 (118). – P. 109–113.

Матеріал подається до публікації вперше і не був раніше опублікований.